

Informatizacija Knjižnice i dokumentacije Ekonomskog fakulteta u Zagrebu i edukacija korisnika

Prof. Zrinka Udiljak Bugarinovski, Damir Pavelić

Ekonomski fakultet Zagreb

Trg J.F.Kennedya 6, Zagreb

Sažetak

Munjevit razvoj računalne tehnologije te sve veća potreba za brзом dostupnošću informacija bitno utječe i na ulogu knjižnica.

Osnovni problem modernizacije knjižničnog poslovanja jest *kako najučinkovitije zadovoljiti korisnikovu potrebu za informacijom*, što znači: postupno napuštanje klasičnih načina traženja podataka posredstvom kartičnih kataloga; pristup informacijama i sadržajima iz vlastitog ureda ili doma putem interneta; smanjenje vremena pronalaženja podataka korištenjem računala i izbjegavanje čekanja na red radi posuđivanja tražene literature i slično.

Prelazak na nov način poslovanja zahtijeva dugogodišnji rad i edukaciju djelatnika, ali i korisnika knjižničnih usluga, na što se 1998. godine odlučila i Knjižnica i dokumentacija Ekonomskog fakulteta u Zagrebu.

Abstract

Astonishing development of computer technology and growing need for quick access to information influences a role of libraries.

Main problem in modernizing library work is *How most effectively satisfy users' need for information* which means: gradually abandon information seeking using library card catalogue; access information from office or home via Internet; reduce time spent in information seeking by using computer technology rather than waiting in line for a paper copy of desired literature etc.

New way of doing business requires years of education for both library staff and users, which is a way that Library and documentation centre of Faculty of economics in Zagreb chose in 1998.

Ključne riječi: knjižnica, knjižnične usluge, Ekonomski fakultet Zagreb, korisnik, edukacija, baza podataka, WebPAC, digitalna knjižnica, web stranica

Keywords: library, library services, Faculty of economics Zagreb, users, education, database, WebPAC, digital library, web site

Uvod

Knjižnica Ekonomskog fakulteta u Zagrebu osnovana je 1921. godine. Razvojem matične institucije i proširenjem nastavnih disciplina osniva se niz zavodskih knjižnica dostupnih malom broju korisnika. Centralizaciji se prilazi šest desetljeća kasnije pa tek od 1979. godine djeluje kao Centralna knjižnica.

Razvojem informativne funkcije putem sadržajne obrade knjižnične građe 1954. godine osnovan je **Dokumentacijski centar** Ekonomskog fakulteta u Zagrebu (prvi za ekonomiju u zemlji) radi pružanja informacija o izvorima literature za znanstveni rad djelatnika i studenata Ekonomskog fakulteta.

Danas **Knjižnica i dokumentacija** (u daljnjem tekstu KiD) raspolaže bogatim fondom s približno 120.000 svezaka knjiga, više od 1.000 naslova domaćih i stranih časopisa, oko 1.100 CD-a, nekoliko online baza podataka, zbirkom rijetkih povijesnih primjeraka i drugih dokumenata. Donedavno su se informacije o fondu pružale korisnicima isključivo klasičnim načinima informiranja putem kartičnih kataloga, izdavanjem Biltena dokumentacijskog centra i Biltena prinova knjiga u tiskanom obliku te usmenom komunikacijom knjižničar - korisnik. Međutim, razvoj tehnologije i sve veća potreba za brзом dostupnošću informacija zahtijevala je što brži prelazak na modernije načine zadovoljenja korisničkih potreba pa 1998. godine, kupnjom integriranog knjižničkog sustava – Crolist, počinje prva faza informatizacije.

Dugoročni plan pretvaranja knjižnice u moderni akademski informacijski centar podrazumijeva dostupnost informacijama i materijalu u elektroničkom obliku, kako onima pohranjenim lokalno tako i pristupom on-line bazama podataka. Važnost takvih baza ocrtava se prije svega u dostupnosti velike količine aktualne znanstvene produkcije te u lakoći pristupa informacijama. Shvaćanje o kakvom se potencijalu radi je posebno, ne manje bitno pitanje. Iz osobnog iskustva i iskustava kolega znali smo da dio korisnika teško i sporo prihvaća promjene. Znali smo da će biti potrebno uložiti dodatni napor u edukaciju korisnika kako bi se plaćanje pristupa on-line bazama isplatilo i financijski, ali prije svega prihvaćanjem novog načina rada i istraživanja, slamanjem psihološke barijere koja se javlja uvođenjem nepoznatoga. Internet kao medij je bio opće poznat no veliki broj korisnika nije znao da se željene informacije mogu jednostavnije pronaći u organiziranim i sistematiziranim bazama podataka. Krećući s informatizacijom htjeli smo im omogućiti pristup željenim informacijama i podučiti ih o najboljim načinima iskorištavanja ponuđenog što nužno uključuje i stalno educiranje osoblja knjižnice. No, da bi se iskoristili potencijali velikog korpusa elektroničke građe bilo je potrebno osigurati i tehničku podršku.

U samom startu krenulo se s poboljšanjem postojeće i nabavom nove računalne opreme, od čega danas KiD raspolaže sljedećim: 2-procesorskim redundantnim HP LH4 serverom, 40 klijent-računala na mreži zaštićenoj Firewallom, tj. »vatrozidom« (od čega je 12 računala namijenjenih za rad djelatnicima KiD-a, a 28 računala korisničkom potencijalu većem od 7.500 korisnika), 6 pisača i 1 skenerom.

Za pojedine segmente online kataloga educirano je svih 12 djelatnika KiD-a (5 diplomiranih knjižničara, 2 dokumentalista, 2 knjižničara i 3 pomoćna knjižničara), dok stvaranje bibliografskih i normativnih zapisa obavlja 6 djelatnika.

U lokalnoj bazi podataka danas ima obrađenih 17.250 bibliografskih zapisa (analitike – članaka, monografskih publikacija – knjiga i serijskih publikacija – uglavnom časopisa), a od 1999. godine aktivno sudjelujemo u kooperativnoj katalogizaciji, tj. stvaranju Skupnog kataloga u suradnji s NSK-om i ostalim umreženim knjižnicama u Hrvatskoj, gdje do sada imamo obrađenih 1.090 bibliografskih zapisa te 926 normativnih zapisa (autorskih baza).

Radi obavještavanja i educiranja korisnika o postojećim i novim načinima dobivanja informacija, izrađuje se prva inačica web-stranice KiD-a.

Uz postojeću ProQuest bazu podataka na CD-ima, počelo se pregovarati o kraćim besplatnim pristupima raznim bazama podataka radi upoznavanja korisnika sa samim sadržajem ponuđenih baza te načinima njihove upotrebe.

Već tijekom 1999. godine stvoreni su uvjeti za »prvu edukaciju« studenata u sklopu predavanja iz kolegija informatike o načinima pretraživanja klasičnih izvora podataka, online kataloga te dostupnih baza podataka.

Nastavno osoblje te drugi djelatnici Fakulteta obavještavani su o novitetima posredstvom e-maila »svima« (danas putem intraneta) te individualnim podučavanjem na zahtjev.

Kao sredstvo obavještavanja koristio se i studentski časopis »Manager« u izdanju Ekonomskog fakulteta u Zagrebu.

Nakon što je pokazan velik interes za taj način educiranja, od 2001. godine uvodi se obvezan *Seminar o korištenju informacijskih izvora posredstvom Knjižnice i dokumentacije*, koji obuhvaća: pretraživanje baza podataka dostupnih studentima i djelatnicima Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, pretraživanje online kataloga Knjižnice i dokumentacije Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, Nacionalne i sveučilišne knjižnice te Skupnog kataloga umreženih knjižnica u Hrvatskoj, pretraživanje ostalih izvora informacija te predstavljanje web stranice Knjižnice i dokumentacije Ekonomskog fakulteta u Zagrebu. Seminar je obvezan za sve studente prve godine studija, a otvoren je i za sve ostale korisnike usluga KiD-a. Predavanje, uz računalnu podršku (internet) izvodi dvoje djelatnika Knjižnice i dokumentacije.

Radi modernizacije knjižničnog poslovanja unaprijeđene su i usluge pretraživanja elektroničkih izvora informacija posredstvom djelatnika Knjižnice te online međuknjižnična posudba s British Library, što se naplaćuje prema važećem cjeniku KiD-a.

Uz usporednu primjenu klasičnih metoda dobivanja informacija posredstvom KiD-a, prelazak na moderne metode zahtijeva dugogodišnji rad na edukaciji djelatnika Knjižnice, ali i korisnika s krajnjim ciljem naučiti ih kako najučinkovitije iskoristiti ono što Knjižnica može ponuditi.

Baze podataka

KiD je osigurao svojim korisnicima pristup trima inozemnim *full-text* bazama podataka koje pokrivaju područja ekonomije u širem smislu, menadžmenta, marketinga, financija, ljudskih potencijala, računalne znanosti (Emerald, Ebsco i ABI/Inform Global). Od domaćih baza moguće je pristupiti bazi domaćeg časopisa Narodne novine. Navedene baze se plaćaju, a

KiD je sudjelovao u nabavi baze Emerald, ABI/Inform i Narodne novine. Na web stranicama Knjižnice nalaze se veze i na nekoliko baza koje besplatno nude pregled sažetaka radova (OVID, Svibor, Hrvatska znanstvena bibliografija) i sažetaka doktorskih disertacija (Disseartation Abstracts) kao i veza na besplatnu bazu cjelovitih tekstova iz raznih područja znanosti koju nudi University of Houston Library.

Najvažniji segment su, naravno, baze s cjelovitim tekstom, koje se pokazuju višestruko korisnima. Prvi razlog svakako je dostupnost velike količine literature putem računala istodobno većem broju korisnika, za razliku od tiskanog primjerka pohranjenog u čitaonici, za čije je korištenje katkad potrebno čekati na red. Sljedeće, ali ne manje bitno, jest to što porastom korištenja elektroničkih izvora raste shvaćanje o značenju koje računalna tehnologija pruža. Velik dio korisnika donedavno je bio slabo upoznat s tim mogućnostima pa su se ograničavali na klasične oblike korištenja literature, tj. dolazak u knjižnicu i komunikaciju s knjižničnim osobljem; neki su koristili internet kao izvor informacija, što često ne pruža zadovoljavajuće rezultate jer se cjeloviti tekstovi ne nalaze besplatno dostupni na internetu, a takvo pretraživanje često nije bilo detaljno pa se nisu iskoristavale sve mogućnosti. Korištenje online baza podataka u konačnici (nakon potrebnog kratkog upoznavanja s bazom i njezinim mogućnostima) smanjuje vrijeme pronalaženja informacija, rasterećuje posrednike u pronalaženju informacija i same korisnike oslobađa obveze dolaska u knjižnicu, traženja podataka npr. u kartičnom katalogu, čekanja na red radi proučavanja željenih članaka koji na kraju ne moraju biti zadovoljavajući pa se postupak dobivanja novih ponavlja. Sve je to olakšano pretraživanjem online baze, a nije nebitno napomenuti da u tom slučaju knjižničnom osoblju koje se ne bavi zahtjevima jednog broja korisnika ostaje više vremena za druge poslove, obraćanje drugim korisnicima, unaprjeđenje knjižničnog poslovanja i opsega posla. Jednom kada se korisnici naviknu na online izvore, tražit će ih još, što je u skladu sa zamislima knjižnice, koja će u svom daljnjem planiranju proširenja poslovanja na digitalne sfere tada imati i adekvatnu podršku korisnika. To naravno ne znači prestanak dolaska korisnika u knjižnicu niti nam je takvo što cilj.

Radi obrazovanja korisnika organiziran je tečaj za korištenje baza, upute za korištenje stranih baza s cjelovitim tekstom dostupne su svima na web stranici Knjižnice i prevedene su na hrvatski jezik, a u planu je povremeno educiranje korisnika predstavljanjem i demonstracijom korištenja baza. Taj posao će po ukazanoj potrebi ili po želji grupe korisnika obavljati oni djelatnici Knjižnice koji su za to stručno osposobljeni. Za studente su u Knjižnici postavljena 22 računala putem kojih se može pristupiti navedenim bazama. Također, 5 računala je osigurano za pisanje seminarskih i drugih radova, a u fazi je postavljanje dvaju računala koja bi služila isključivo za pregledavanje WebPaca knjižnice Ekonomskog fakulteta te online rezervaciju knjiga. Djelatnici Fakulteta bazama mogu pristupiti sa svojih računala iz ureda, a sve informacije predviđene samo za nastavno osoblje publiciraju se na intranetu Fakulteta. Usluga je nedavno uvedena, a odaziv djelatnika takvom načinu komunikacije pozitivan je i očekuje se porast korištenja osobnih računala upravo za potrebe iskorištavanja elektronički dostupnih informacija, bilo da su u pitanju baze podataka, redovito pregledavanje web stranica Fakulteta i Knjižnice, interna komunikacija putem javnih mapa ili intranet raspravišta. U vezi s tim razmišlja se o slanju važne elektroničke pošte svim studentima (putem zajedničke e-mail adrese tako da nisu ograničeni na primanje informacija samo s web stranice), no zbog neugodnih iskustava iz prošlosti, točnije rečeno neodgovornog ponašanja nekih korisnika takva mogućnost je trenutačno još uvijek na raspravi.

Svakodnevno raste broj studenata i profesora koji se zanimaju za korištenje baza pa se može očekivati da će se njihova upotreba u skoroj budućnosti progresivno povećavati, što, dakako, raduje i otvara nove mogućnosti u komunikaciji s korisnicima i potrebu njihove edukacije. Trenutačno je u tome najveći problem subjektivan doživljaj baze kao kompliciranog sustava; pregledavanje i pretraživanje bilo koje gore navedene baze u osnovi je jednostavno, no problemi nastupaju kada korisnici nemaju strpljenja učiti i žele "odmah dobiti sve što trebaju". Naravno, takvo što nije u početnoj fazi rada s do tada nepoznatim alatima jednostavno ostvarivo, ali učenje pretraživanja bar jedne baze dugoročno smanjuje sveukupno vrijeme utrošeno na pretraživanje svih sličnih servisa. Navika na pasivno primanje informacija o znanju – saznavanje gdje se ono nalazi - osnovni je problem koji treba svladati. Mišljenja smo da će povećanjem korištenja baza podataka te organiziranjem odgovarajućih tečajeva i dijeljenjem uputa rasti i svijest o bitnosti samostalnog pretraživanja kao primarnog načina da se dobije ono što se zaista želi na način kako je zamišljeno. Naravno da se ne želi korisnike prepustiti samima sebi, želja je samo naučiti ih kako najučinkovitije iskoristiti ono što se u knjižnici nudi, što nipošto ne znači prestanak angažmana osoblja u zadovoljavanju korisnikovih potreba.

Web stranice

Web stranice KiD-a zamišljene su kao polazište u procesu korištenja elektroničkih izvora informacija i što je više moguće kao mjesto popunjeno ne samo obavijesnim nego i edukativnim sadržajima. Trenutačno je web stranica knjižnice popunjena sljedećim mapama (direktorijima): Kid Info, Usluge, Bilteni, Katalozi, Baze podataka, Konferencije, Obavijesti KiD, Vijesti, Web direktorij.

Knjižnica izdaje svoj *Bilten prinova monografskih publikacija* i *Bilten dokumentacijskog centra* (koji prati periodiku, tj. donosi popis obrađenih članaka iz domaćih i stranih časopisa) u tiskanom i elektroničkom obliku. Tiskani se oblik šalje na zahtjev, najčešće korisnicima izvan Zagreba, dok je elektronički oblik javno dostupan na web stranicama. Elektronički se oblik u smislu preglednosti i iskoristivosti može poboljšati dodavanjem određenih modula kao što su pretraživanje i međusobne unutarnje hiperveze, no budući da takvo rješenje već postoji izvedeno u programu Crolist, odlučili smo ne ići na razvoj vlastitoga i pričekati da probna faza Crolist biltena završi te ga zatim inkorporirati u web stranice.

Obavijesti KiD služe informiranju korisnika i posjetitelja web stranice o svim novostima u knjižnici, bilo da su u pitanju promjene radnog vremena, obavijesti o edukaciji, zanimljivim predavanjima ili novim bazama podataka. *Vijesti* prate zbivanja u domaćem i stranom gospodarstvu i ažuriraju se prema potrebi. Kriterij za odabir pojedine vijesti uz njezinu aktualnost i važnost jest i zastupljenost u ostalim medijima. Budući da se iste vijesti nalaze u većini tiskanih i elektroničkih medija, dnevnika, portala i slično, željeli smo izbjeći ponavljanje "previše zastupljenih" vijesti, a istodobno zadržati aktualnost i važnost. Ovdje bi se u budućnosti trebalo naći manje preslikanih vijesti iz medija, a više komentara i analiza na temu utjecaja i značenja ekonomije u društvenim procesima, posebice onima vezanima uz Hrvatsku. Nadamo se da ćemo u taj dio moći uvrstiti razmišljanja naših čitatelja, ponajprije profesora i znanstvenih novaka, kojima bi se tako ponudio nov medij za publiciranje, a svim posjetiteljima web stranica mogućnost povećanja interne komunikacije na Fakultetu i stvaranje internet/intranet zajednice. Brzina i kvaliteta razvoja takvog modela vijesti ovisit

će o angažmanu stručnog osoblja Knjižnice, znanstvenih djelatnika Fakulteta i njihovoj međusobnoj suradnji.

Na stranicama se, u svojoj početnoj fazi, nalazi i *web direktorij* koji može poslužiti kao polazište u traženju informacija na internetu. Organiziran je kao i većina postojećih web direktorija, a osnovna tema kojom se bavi jest ekonomija i znanosti vezane uz nju (npr. računala, razvoj alata za B2B, marketing, internet bankarstvo i sl.). Tu je i praćenje informacijskih izvora u Hrvatskoj i šire, a predviđen je dio koji bi u određenom opsegu pokrивao fenomen interneta. Smatramo da je važno naučiti korisnike da internet i elektronička razmjena podataka nisu samo pretraživanje baza, korištenje Googlea, elektronička pošta i čitanje besplatnih članaka. Internet se razvija brže od svijesti većine njegovih korisnika o mogućnostima medija i o svemu što se nudi akademskoj, ali i drugim zajednicama prisutnima na mreži. Stoga ćemo nastojati uvrstiti poseban dio koji se bavi tim pitanjima – poglavlje posvećeno širem društvenom utjecaju interneta, teorijskom proučavanju i svim mogućnostima njegova praktičnog korištenju s naglaskom na razvoj akademskih zajednica i suradnje među njima.

Smatramo da će razvijanje suradnje s korisnicima, tj. čitateljima stranica i korisnicima servisa Knjižnice sadržajno unaprijediti ove stranice i s vremenom ih podići na višu razinu.

Digitalna knjižnica

Želja za ostvarivanjem bolje elektroničke komunikacije unutar Fakulteta i otvaranje novih servisa i načina suradnje povezana je s još jednim ciljem Knjižnice – osnivanje digitalne knjižnice koja bi sadržavala stručne i znanstvene radove nastavnog osoblja uključujući magistarske radnje i doktorske disertacije obranjene na Fakultetu. Stvaranje prave, kvalitetne digitalne knjižnice sa svim potrebnim servisima trenutačno je neostvarivo. No, sasvim realna i ostvariva početna faza na putu ka digitalnoj knjižnici jest stvaranje digitalne zbirke, koja bi bila dostupna svima unutar IP adrese Fakulteta, a sadržavala bi znanstvenu produkciju u formi cjelovitog teksta. Za početak bi se korisnicima ponudila zbirka dostupna putem web stranica Knjižnice, podijeljena prema odgovarajućim područjima, projektima i autorima. Cilj je omogućiti pregledavanje radova slijedeći hiperveze unutar višetematski organizirane zbirke, a sve dodatne mogućnosti koje uključuje digitalna knjižnica (za razliku od početne digitalne zbirke) uključivale bi se ovisno o mogućnostima. Smatramo da je za početak potrebno i važno ponuditi cjelovite tekstove barem na taj način jer ih u ovom trenutku uopće nema. Tako bi i studenti i ostali djelatnici bili na jednostavan način upoznati s radom profesora/kolega i, što je najvažnije, mogli bi jednostavno pristupiti radovima koje sada mogu pronaći samo u stručnim i znanstvenim časopisima u čitaonici, najčešće u samo jednom primjerku. Ne smije se zaobići niti pitanje autorskog prava. Kako je spomenuto u početku, trenutačno ne postoji domaći ekvivalent stranim bazama podataka s cjelovitim tekstom. Kadšto se na web stranicama pojedinog časopisa može pronaći cjelovit rad, no to je, još uvijek, rijetkost.

Nije nam namjera stvarati takvu komercijalnu i opsežnu bazu jer nemamo dovoljno sredstava, ljudi i vremena. Želja nam je stvoriti bazu podataka znanstvene produkcije Fakulteta slijedeći moderne tokove u knjižničarstvu – u prvom se redu ovdje misli na ugradnju metapodataka i spremanje zapisa u XML-u, čime bi se osiguralo jednostavno i lako prebacivanje zapisa u drugi format ili na drugu platformu pokaže li se za to potreba.

Zaključak

Od početka informatizacije KiD-a do današnjih dana dogodile su se brojne promjene u poslovanju, a prostora za nova poboljšanja ne nedostaje. KiD će se zalagati za daljnje unaprjeđenje poslovanja i pokušati postati odjel koji okuplja profesore, studente i djelatnike Knjižnice u svakodnevnom fizičkom i virtualnom kontaktu te tako služiti na korist svih sudionika fakultetske i šire akademske zajednice. Zbog objektivnih okolnosti razvoj knjižnica u Hrvatskoj ne prati razvoj knjižnica u svijetu, no pozitivni su pomaci sve češći pa očekujemo brz rast zanimanja korisnika za razne nove usluge koje knjižnica može i planira ponuditi, a samim time i približavanje svjetskim standardima u razvoju knjižnica i knjižničarstva. Nadamo se da će nam suradnja s Fakultetom i korisnicima Knjižnice, kao i s kolegama iz knjižničarske struke pomoći da sve željene planove uspješno ostvarimo.

Životopisi

Zrinka Udiljak Bugarinovski, prof./dipl. Knjižničar

Zrinka Udiljak Bugarinovski rođena je 1971. godine u Splitu, gdje završava srednju ekonomsku školu (EUBSOC). Godine 1990. upisuje na Filozofskom fakultetu u Zagrebu studij Informatologije – smjer Bibliotekarstvo te studij Poljskog jezika i književnosti.

Godine 2000. upisuje poslijediplomski studij Informatologije – smjer Bibliotekarstvo.

Radno iskustvo stječe u knjižnicama Fakulteta elektrotehnike i računarstva te Fakulteta prometnih znanosti u Zagrebu, a od 1998. godine radi kao voditeljica Knjižnice i dokumentacije Ekonomskog fakulteta u Zagrebu.

U slobodno vrijeme bavi se padobranskim jedrenjem (paraglidingom).

Damir Pavelić, dipl. bibliotekar

Damir Pavelić rođen je 1971. godine u Slavonskom Brodu, gdje je završio srednju školu, smjer matematika-informatika. Godine 1993. upisuje se na Fakultet prometnih znanosti u Zagrebu, a 1997. na Filozofski fakultet u Zagrebu, dodatni dvogodišnji studij bibliotekarstva.

Radno iskustvo: dvije godine u knjižnici Instituta Ruđer Bošković na poslovima administriranja baze podataka Hrvatske znanstvene bibliografije; od travnja 2000. radi u Knjižnici i dokumentaciji Ekonomskog fakulteta u Zagrebu.

Sudjelovanje na skupovima: BOBCATSSS, Arhivi, knjižnice muzeji 1997. i 1998. (kao student), Arhivi, knjižnice, muzeji 2000. i 2001. kao koautor radionica i predavanja.

Objavio 4 rada na temu elektroničkih publikacija i uporabe metapodataka u zbornicima AKM 4 iz 2000., AKM 5 iz 2001. te u stručnom časopisu International cataloguing & bibliographic control, 30 (2001), 4.